

ANUARIO DEL SEMINARIO DE FILOLOGÍA VASCA «JULIO DE URQUIJO»

International Journal of Basque Linguistics and Philology

XLV-1

2011

Gipuzkoako Foru Aldundia
Diputación Foral de Gipuzkoa

Universidad
del País Vasco

Euskal Herriko
Unibertsitatea

© “Julio Urkixo” Euskal Filologia Mintegi-Institutua / Instituto-Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo»

ISSN.: 0582-6152. Depósito legal / Lege gordailua: S.S.-400/1967

DISKURTSO-MARKATZAILA BERRI BAT: HURRENEZ HURREN BIRFORMULATZAILEA

Xabier Alberdi Larizgoitia

Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea

Abstract

This article examines aspects of the use of a new discourse marker in present-day Basque, namely hurrenez hurren. First of all a distinction will be drawn between its two present senses: the adverbial notion of ‘one after the other’ (hurrenez hurren-1) and the use as a grammaticalized discourse marker meaning ‘respectively’ (hurrenez hurren-2). This is followed by an attempt to characterize it as a certain kind of reformulating discourse marker (a particularizing reformulator). The recent origin (second half of the twentieth century) of this trend towards a new value as a discourse marker and the “naturalness” of the shift are also discussed. The article’s concluding sections analyze some features of the expression such as sentence position, punctuation, syntax, frequency in modern written texts, and discourse value.

Laburpena

Artikulu honetan halako xehetasun batez aztertu dut erran/esan nahi baita diskurtsio-markatzailearen egungo erabilera. Birformulatzaile esplikatioetariko bat da eta haren bidez aurreko enuntziatuan (perpau beraren aurreko sintagman nahiz aurreko perpausean) esandakoa (birformulakizuna) birformulatzen du hitzunak, adierazitakoa argiagotzeko edo azaltzeko. Birformulatzailearen alderdi hauek jorratu ditut artikuluan: balioak; literatura-tradizioa; forma eta jatorria; gaur egungo aldaerak; baliokideak; posizioa; puntuazioa; sintaxia; maiztasuna, hizkuntza-moldea (idatzialahozkoa), erregistroa eta testu mota; erdal baliokideak; eta balio diskurtsiboa.

1. Atarikoak*

Artikulu honetan *hurrenez hurren* esapidearen adieretako bat aztertuko dut: diskurtsio-markatzailea dugu aztergai (infra (2)), eta ez moduzkoa adberbioa (infra (1)).

* Artikulu hau Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitateak (UPV/EHU) —Unibertsitatea-Gizartea modalitatean— finantzatu duen US10/10 «Euskarazko diskurtsio-markatzaileen hiztegia (I) / Diccionario de marcadores discursivos del euskera (I)» ikerketa-proiektuaren emaitzetariko bat da. Euskal Irrati Telebistarekin (EITB) eta Elhuyar Fundazioarekin sinatu ditugun lankidetzaz hitzarmenei esker garatzen ari gara proiektua. Artikulua, halaber, ni partaide naizen IT414-10 talde egonkortuaren ikerketaren emaitzen artean sartzen da.

Diskurtso-markatzaile jakin batzuk —birformulatzaileak— aztertzen dituen ikerlerro zabalago baten emaitza da azterlan hau, eta, azterketa monografiko zehatza izanik ere, batez ere, agerian utzi nahi du nondik eta nola garatu diren —eta garatzen ari diren— egungo euskaran diskurtso-markatzaile berriak.

Artikuluari ‘diskurtso-markatzaile’ etiketa zabalera erabili dut. Baina egia da arlo honetan terminoak eta kontzeptuak ez daudela nahi eta behar bezain garbi (Vázquez Veiga 2011): alde batetik, ikaratzekoa da gauza bertsua izendatzeko erabili izan diren terminoen aniztasuna¹ (Martín Zorraquino, Portolés 1999: 4057, Garcés Gómez 2008: 14-15); beste alde batetik, termino-aniztasun hori, askotan, kontzeptuaren finkapenik ezaren isla besterik ez da (Martí Sánchez 2011: 2). Euskal ikasketetan, besteak beste, ‘lokailu’ (Euskaltzaindia 1990) eta ‘testu-antolatzaile’ (Larringan 1996) izenak proposatu izan dira. Edozein modutan ere, autore askoren iritziz, ‘diskurtso-markatzaile’, ‘lokailu’ (‘conector’) eta ‘operadore’ kontzeptuak bereiztea komeni da. Diskurtso-markatzaileena kategoriatik zabalena da eta beraren barruan bi azpikategoria bereizten dira: lokailuak (enuntziatuen arteko lotura semantikoa ezartzen duten markatzaileak) eta operadoreak² (beren zeregina enuntziatu baten barruan betetzen duten markatzaileak).

Egia esan, markatzaileen kategoriatik ez da gramatika bereizten diren kategoriatik sintaktikoak (aditza, adberbioa, juntagailua...) bezalakoa³ (Real Academia Española, Asociación de Academias de la Lengua Española 2010: 2355): diskurtsoaren azterketaren mailakoa da eta izaera funtzionala du (Martí Sánchez 2011: 18-19). Izan ere, diskurtso-markatzailetako asko adberbioak edo adberbio-esapideak dira: *edozein modutan* esapideak, esaterako, markatzaile-zeregina betetzen du batzuetan (*Patxi gogoz ari da lanean. Edozein modutan, beti ez du asmatzen.*), baina ez beste batzuetan (*Patxi edozein modutan egiten ditu lanak*). Beraz, diskurtso-markatzaileen azterketak perpausaren maila gainditzen du eta horregatik geratu izan da gaia ohiko azterketa gramatikaletatik kanpo. Alde horretatik salbuespen ongi etorriak dira gramatika batzuetan diskurtso-markatzaileei eta lokailuei eskaini zaizkien ikerlanak (Euskaltzaindia 1990, Martín Zorraquino, Portolés 1999, Real Academia Española, Asociación de Academias de la Lengua Española 2010).

Nolanahi ere, euskararen kasuan oraindik lan asko dago eginkizun diskurtso-markatzaileen azterketaren arloan. Bestalde, begien bistakoa da hiztegiek diskurtso-markatzaileen berri emateko dituzten mugak, halamoduz eta zeharka baizik ezin baitituzte definitu edo azaldu halako partikulak. Ondorioa da guztiz beharrezkoak

¹ Hona hemen gaztelaniaz erabili diren izen batzuk: ‘enlaces extraoracionales/supraoracionales/textuales’, ‘conectores’, ‘conectores pragmáticos/discursivos/textuales/argumentativos’, ‘conectivos’, ‘operadores discursivos’, ‘partículas discursivas’, ‘ordenadores del discurso’...

² Hona Martín Zorraquino eta Portolés-en definizioa (1999: 4139): «Los operadores argumentativos son aquellos marcadores que por su significado condicionan las posibilidades argumentativas del miembro del discurso en el que se incluyen, pero sin relacionarlo con otro miembro anterior.» Eta honako ohar hau gaineratzen dute: «Mientras que los estructuradores de la información, los conectores y los reformuladores relacionan por su significado el miembro del discurso en el que se encuentran con otro miembro anterior, esta relación sólo tiene un fundamento pragmático en el caso de los operadores.»

³ Hala ere, Vázquez Veiga-k (2011) honako iruzkin hau egiten du *Nueva gramática de la lengua española* ematen den ikuspegiaz: «Nos parece importante destacar el hecho de que se diga de ellos que son una “clase gramatical” (§ 30.2p), que es una manera de otorgarles el rango de miembros de pleno derecho de la gramática.»

ditugula diskurtsio-markatzaileei buruzko azterketa monografikoak, eta, hain zuzen ere, hutsune hori nola edo hala betetzera dator gure azterlana.⁴

Ikerlan honetarako erabili dugun corpusak egungo euskara zaindua islatu nahi du eta honela osatuta dago:⁵

A1.	ZIO corpora ⁷	1,0 milioi testu-hitz
A2.	UPV/EHUko eskuliburu itzuliak	5,5 milioi testu-hitz
A3a.	Zuzenbidea / lege-testuak	4,1 milioi testu-hitz
A3b.	Zuzenbidea / testu akademikoak	2,5 milioi testu-hitz
A4.	Pentsamenduaren Klasikoak ⁸	10,7 milioi testu-hitz
B1a.	EPD liburuak ⁹	10,2 milioi testu-hitz
B1b.	EPD prentsa ¹⁰	10,5 milioi testu-hitz
B2.	ZT Corpora ¹¹	6,6 milioi testu-hitz
C1.	ETBko dokumentalak	0,5 milioi testu-hitz
C2.	Goenkale corpora ¹²	11,0 milioi testu-hitz
	GUZTIRA	62,6 milioi testu-hitz
	Jatorrizkoak	35,7 milioi testu-hitz
	Itzulpenak	26,9 milioi testu-hitz
	GUZTIRA	62,6 milioi testu-hitz

Guztira 62,6 milioi testu-hitz ditu corpusak eta halako oreka bat lortu da testu itzulien eta jatorrizkoen artean. Testu mota batzuk biltzen ditu (akademikoak, lege-testuak, prentsa, saiakera) eta, bereziki, ahozko hizkuntzara hurbiltzen diren bi azpi-corpus ditu: alde batetik, Goenkale, zeinak hein batean lagunarteko erregistroa imitatzen baitu; eta, bestetik, ETBko dokumentalen corpora, zeinak, entzunak izateko testuen bidez, erregistro zaindua islatzen baitu.

⁴ Gaztelaniari buruzko ikerketetan, esaterako, ia ez dago partikula bat bera ere azterketa monografikoren bat ez duenik (Vázquez Veiga 2011). Euskaraz, berriz, diskurtsio-markatzaile asko daude oraindik deskribitu gabe.

⁵ Corpusari dagokionez, eskerrak eman behar dizkiot lehenik Ametzagaña I+D+i taldeko Josu Landari, corpora arakatzeko tresna ezin hobea —eta gure beharretara egokituia— sortu eta ikertaldearen eskura jarri duelako; orobat eskertu behar diot UPV/EHUko Euskara Institutuaren zuzendari Pello Salabururi (<http://www.ei.ehu.es>), institutuaren corpusak gure zerbitzura jarri dituelako (ZIO, Pentsamenduaren Klasikoak, Ereduzko Prosa Dinamikoa eta Goenkale). UPV/EHUko Euskara Zerbitzuaren zuzendari Jesus Mari Makazagari eskertu behar diot, halaber, UPV/EHUko ikasliburu itzuliak gure eskura jarri izana. EITBrekiko lankidetzari esker eta, zehazki, Asier Larrinagaren bitartekotzari esker eskuratu dugu ETBko dokumentalen corpora. Elhuyar Fundazioarekiko lankidetzaz hitzarmen baten bidez eskuratu ditugu Zientzia eta Teknologiaren corpuseko testuak (ZTC). Eta, azkenik —baina ez azken—, Joseba Ezeiza sailkide eta adiskideari zor dizkiot zuzenbideko testuen corpusak (Garalex corpora: <http://www.hizlan.org/db-zuzenbidea/>).

⁶ <http://www.chu.es/chg/zio/>

⁷ <http://ehu.es/chg/pkc/>

⁸ <http://ehu.es/chg/epd/>

⁹ <http://ehu.es/chg/epd/>

¹⁰ Zientzia eta Teknologiaren Corpora: <http://www.ztcorpua.net/cgi-bin/kontsulta.py>

¹¹ <http://ehu.es/chg/goenkale/>

2. *Hurrenez hurren* esapidearen bi adierak

Gaurko euskarari bi adiera nagusi ditu *hurrenez hurren* esapideak. Alde batetik, behegoko (1) adibidean ikusten duguna: ‘bata bestearen ondotik, ondoz ondo’ esanahia du, hots, esanahi kontzeptual edo erreferentziala;¹² adizlagun baten funtzio sintaktikoa betetzen du perpausean (*Nola jartzen ziren...?* galderaren erantzuntzat har dezakegu). Beste alde batetik, (2) adibidean ageri den *hurrenez hurren* esapidearen adiera dugu: ez du esanahi kontzeptual argirik (alegia, ez dagokio ‘bata bestearen ondotik’ irakurketa, ezta antzekorik ere);¹³ eta ez du betetzen funtzio sintaktiko garbirik bere perpausean (alegia, nekez hartuko genuke *Nola aurkeztu dira?, Noiz aurkeztu dira?* edo antzeko galdera baten erantzuntzat).

- (1) (...) Inuitak, hotza jasan ez ezik, hotzaz baliatzen ziren. Larrutan bildu eta izoztutako hiru amuarrain artiko (*Salvelinus alpinus*) *hurrenez hurren* jarri, azpia karibu baten urdaileko edukiaz koipeztatu eta izotz-geruza fin batez estalita, leraren patin bihurtzen ziren. (ZIO, *Argia munduaren ertzean*, Wade Davis / Iñaki Iñurrieta, UPV/EHU, 2009, Orr.: 173)
- (2) Gaztelaniazko lanei dagokienez, 400 eta 280 aurkeztu dira, *hurrenez hurren*, narratiban eta poesian. (EPD, prentsa)

Lehenengo adibideko *hurrenez hurren* hori adberbioa da, gramatika-kategoriari dagokionez. Bigarrena, berriz, aurreko adberbio-erabileratik eratorria bada ere, zeregin diskurtsibo jakin bat betetzeko espezializatu da nolabait: diskurtsioan egin beharreko inferentzietan hartzailea ildo jakin batetik gidatzea du helburu. Gure adibidean, *hurrenez hurren* esapidea dela medio, aditzera ematen da korrelazio estua dagoela aurreko enuntziatuko datuen (*400 eta 280*) eta ondorengo enuntziatuako datuen (*narratiban eta poesian*) artean:

(2')

1. enumerazioa	<u>400</u> eta <u>280</u> [lan] aurkeztu dira, A B
2. enumerazioa	<i>hurrenez hurren</i> , <u>narratiban</u> eta <u>poesian</u> A' B'

Beheregoko (3) litzateke, nolabait, (2)-ren azpian dagoen egitura trinkotu gabea. Informazioaren aldetik baliokide dira (3) eta (2), eta, hain zuzen ere, (3)-ko informazioa adierazteko formulazio landuagotzat har dezakegu (2). *Hurrenez hurren* esapideak bideratzen duen agindu edo esanahi logiko-semantikoari esker, hartzaileak badaki hurrenkera jakin batean berreskuratu behar dituela aurreko enumerazioko

¹² Eta horregatik ezin da ezabatu *hurrenez hurren* esapidea (1) adibidean esaldiaren esanahia aldatu gabe. Martí Sánchez-ek dioenez (2011: 16): «La opcionalidad frente a la obligatoriedad de las categorías gramaticales estrictas. Los MD [marcadores discursivos] no cumplen una función sintáctica en la estructura oracional, su eliminación no repercute en la gramaticalidad de la oración, de ahí que su presencia no sea obligatoria.»

¹³ Eta horregatik ez dira aldatzen (2)-ren egia-baldintzak, *hurrenez hurren* esapidea ezabatuta ere.

erreferenteak ondorengo enumerazioko datuekin lotzeko (alegia, nolabaiteko zeregin kohesiboa —anforikoa— betetzen du).¹⁴

- (2) (...) 400 eta 280 aurkeztu dira, *hurrenez hurren*, narratiban eta poesian.
- (3) (...) 400 eta 280 [lan] aurkeztu dira: 400 [lan aurkeztu dira], narratiban; eta 280 [lan aurkeztu dira], poesian.

Bigarren adibideko *hurrenez hurren* horri dagokionez, gramatikalizatuta dagoela eta diskurtso-markatzailea dela esango dugu. Esanahi kontzeptuala (erreferentzial edo denotatzailea) izan beharrean ('bata bestearen ondotik', 'errenkadan', 'ondoaz ondo'), prozesatze-esanahia du ('significado procedimental'):¹⁵hots, komunikatzen dena behar bezala prozesatzeko eta hartzailea inferentzietan gidatzeko balio du. Bestalde, sintaxiaren aldetik elementu marjinala da, ez baitu betetzen funtzio sintaktiko argirik perpausaren esparruko predikazioan (ikus Martín Zorraquino, Portolés 1999: 4057).

2.1. *Hurrenez hurren-1: adberbio-esapidea*

Jatorrizko adberbio-erabileran ez dago ageriko korrelaziorik edo erlazio anforikorik eta, beraz, halakoetan ez da diskurtso-markatzaile: honako adibide hauetan, esaterako, 'bata bestearen ondotik' errepikapenezko esanahia nagusitzen da eta adjuntu baten funtzioa betetzen du perpausuan.

- (4) a. Leo XIIIgarrenak gauza bera agindu zienen prantses katolikueri, ta olaxe Aita Santu guziek, *urrenez urren*, itz berberekin. (Or *QA 77*)
- b. Bideotako batzuek —adibidez, Protokoloaren malgutasun-mekanismoak eta betearazteko prozedurak ihesbideak besterik ez direla esateak— indarra eta sinesgarritasuna galdu dute azken urteotan, Protokoloaren osagai horiek hobetu ahala. Oraindik badirauten eraso nagusiak Protokoloaren igorpen-konpromisoen beren kontra zuzendutakoak dira, bi ardatzen inguruan: ez dela garabidean diren herrialde nagusien ekintzarik eskatzen; eta arbitrarioak direla, ez zientzian oinarrituak. *Hurrenez hurren* aztertuko ditugu bata eta bestea. (ZIO, *Klima-aldaketa globalaren zientzia eta politika*, A.E. Dessler / E.A. Parson / Iñaki Iñurrieta, UPV/EHU, 2009, Orr.: 245)

2.2. *Hurrenez hurren-2: diskurtso-markatzailea*

Egungo euskararen, askotan, informazio-kate bat osatuz agertzen da *hurrenez hurren* esapidea. Enumerazio bateko elementuei buruzko azalpen edo zehaztapenak emateko erabiltzen da. Nolabaiteko balio banakaria du eta segidako (eskuarki, au-

¹⁴ Martí Sánchez-ek (2011: 16) dioenez «La relación con informaciones previas, explícitas e implícitas, lo que las hace [kategoria pragmatikalez ari da] contextualmente dependientes y las faculta para cumplir funciones cohesivas en el discurso. (...) Aunque los CD ['conectores discursivos'] van con el último miembro conectado, también miran hacia atrás, gracias a su muy frecuente carácter anafórico».

¹⁵ Sarasolaren *Egungo Euskararen Hiztegia*-n, esaterako, 'bakoitzari buruz' azalpenaren bidez ematen da aditzera *hurrenez hurren* esapidearen bigarren balioa (<http://www.ehu.es/eeh/cgi/bila?z=hurren>). Azalpen horrek agerian uzten du *hurrenez hurren* esapidearen balio anforiko eta diskurtsiboa. Begien bistan daude halako definizio edo argigarri batek dituen mugak. Izan ere, sarri-askotan hiztegiatan markatzaileen definizio zirkularrak edo sinonimia bidezkoak nagusitzen dira.

rreko eta ondorengo) enuntziatuetako datuen arteko korrelazioa adierazten du: enumerazio bateko elementuen hurrenkeran oinarritzen da ondorengo zehaztapen edo azalpen argigarri bakoitzaren interpretazioa edo erreferentzia; hots, korrelatiboak dira segidan datozen enuntziatuetako enumerazioetako datuak. Gehienetan “enumerazioa + enumerazio horretako elementuei buruzko zehaztapenak” hurrenkera nagusitzen da, eta gorago aipatutakoari erreferentzia egiteko balio du: nolabaiteko balio anaforikoa du, alegia.¹⁶

- (5) (...) Egia esan, elefante guztiak ez dira berdinak belarrien handitasunari dagokionez. *Loxodonta africana*-k bai, oso handiak ditu belarriak, «183 cm eta 114 cm baitira,» [*hurrenez hurren*, *haien luzera eta zabalera*]. (ZIO, *Animalien aferak*, J.I. Pérez Iglesias / M.B. Urrutia, UPV/EHU, 2011, Orr.: 43)

(5')

1. enumerazioa	<u>183 cm</u> eta <u>114 cm</u> baitira A B
2. enumerazioa: zehaztapenak	<i>hurrenez hurren</i> , haien [belarrien] <u>luzera</u> eta <u>zabalera</u> A' B'

Lehenengo enumerazioan ageri diren datuak (*183 cm eta 114 cm*) interpretatzeko orduan hurrenkerari erreparatu behar zaio. Lehenengo enumerazioko lehenengo elementuari dagokio ondorengo enumerazioko lehenengo datua; lehenengo enumerazioko bigarren elementuari buruzkoa da ondorengo enumerazioko bigarren datua; eta horrela hurrenez hurren: A' zehaztapena (*luzera*) A datuarekin (*183 cm*) uztartzekoa da; eta B' zehaztapena (*zabalera*), B datuarekin (*114 cm*) uztartzekoa.

Gehienetan, segidako enumerazioetan bina elementu sartzen dira erreferentzia-jokoa; baina zenbaitetan hiru elementuren artean ezartzen da lotura logiko-semantikoa:

- (6) Sentsuetariko gutxienez hiruren pertzepzioak, izan ere, era guztietako uhinak detektatzeko eta interpretatzeko gaitasuna du protagonista. Funtzio bat garbi dago itxura batean: informazioaren kontrola. «*Soinua, ikusmena eta ukimena hiru sentsu dira,*» [*hurrenez hurren presio-ubinak, ubin elektromagnetikoak eta bibrazioak hautemateko gai direnak*]. (ZIO, *Formen matxinada*, Jorge Wagensberg / Juan Garzia, UPV/EHU, 2007, Orr.: 312)

¹⁶ Santos Río-k (2003: 141) honela deskribatzen du *respectivamente* adberbioaren funtzionamendua: «Adv. orac. (realizativo) I. Con respectividad enumerativa, o sea, con rigurosa correspondencia, en cuanto al orden de enumeración, de cada uno de los miembros de la serie (de dos o más miembros) aducida con otro de la serie que, según los casos, sigue (*respectivamente, a Paco y a Juan*) o precede (*a Paco y a Juan, respectivamente*). Es adverbio encubiertamente deíctico y fórico y siempre periférico respecto de la predicación principal (siempre aparece seguido y precedido de pausa y, si no va en posición final, exige entonación ascendente). *Me gustaron el primero y el cuarto; respectivamente, Sánchez y Montero. El marido, la mujer y la niña tomaron, respectivamente, una cerveza, un batido y un helado de fresa. El mayor y el pequeño tienen veintisiete y dieciséis años, respectivamente*. La relación distributiva que este adverbio establece y marca tiene lugar a veces con respecto a una serie aludida pero no expresamente aludida en la frase, con tal que la correspondencia enumerativa quede asegurada (por ejemplo, porque los ejemplares pertinentes se acaban de citar en cierto orden (*Los seis muchachos son japoneses y las chicas son, respectivamente, japonesa y coreana*)).»

(6')

1. enumerazioa	<u>Soinua, ikusmena eta ukimena</u> hiru sentsu dira, A B C
2. enumerazioa: zehaztapenak	<u>hurrenez hurren,</u> <u>presio-uhinak, uhin elektromagnetikoak eta bibrazioak</u> A' B' C' hautemateko...

Egungo prosako adibideak:

- (7) a. Truke horien hiru bosten herrialde industrializatuen artean egiten dira, hau da, Mendebaldeko Europako herrialdeen artean edo europar jatorria dutenen artean (Ipar Amerika, Ozeania), Japoniaz gainera. Merkataritza horri «Ipar-Ipar» deitu ohi zaio; izan ere, «*Iparrak eta Hegoak*,» [*hurrenez hurren, eta azaletik bada ere, zentroaren eta periferiaren kontzeptuak adierazten dituzte*]. (EPD, *Ekonomiaren globalizazioa*, Jacques Adda / Koro Navarro, UPV/EHU, 2004, Orr.: 63)
- b. Beste aldekoa «Baxenabarre» deitu dut, Joanes Peruskik jadanik 1664an idatzi, baxenabartarrek beti esan eta Euskaltzaindiak berriki onetsi duen bezala. «*Erribera*» eta «*Mendialdea*», *Nafarroako eskualdeak*, esanahi historikoarekin ibili ditut, hau da, [*ia-ia eremu erdaldunaren eta eremu euskaldunaren baliokidetakoa, hurrenez hurren*] (gaurko «Erdialde» gehiena Mendialdearen barruan zegoen eta). (EPD, *Gu, nafarrok*, Xabier Zabalza, Alberdania, 2007, Orr.: 18)
- c. Athleticcek 5-0 irabazi zion L'Estartit taldeari, baina «*Levantek eta Rayo Vallecanok ere irabazi egin zuten*,» eta [*bederatzi eta sei puntura jarraitzen dute, hurrenez hurren*]. (EPD, prentsa)
- d. «*Fernando Lamikizek eta Miguel Fuentesek*,» [*hurrenez hurren Athletic eta Realeko presidentetek*,] istilurik ez dutela nahi adierazi zuten atzo, baina bakoitzak bereari eutsi zion. (EPD, prentsa)
- e. Zin egiten dut: elkar noraino gorrotatzen zuten jakinik ere, malkoak ikusi nituen bi anaien bisaietan, elkarri sekula betiko adio erratean. Orobat negar egiten zuen Alençonek, bere anaia zaharrenak adina hastio izanagatik Poloniako errege berria. Eta are negar gehiago «*Margaritak eta Katalinak*,» [joaten ikusirik, *hurrenez hurren, garai bateko neba kutuna eta betiko seme bihotzekoa*]. (...) (EPD, *Izan bainitzen Nafarroako errege*, Aingeru Epaltza, Elkar, 2009, Orr.: 178)
- f. (...) «*Maiderrekin eta Loreak legatu bana*» jasotzen dute, [*100 eta 60 balioa dutenak, hurrenez hurren*], baina Maiderrekin legatua besteengandik hobetua izateko jaso du. [Zuzen-LT, *Oinordetza Zuzenbidea*, Leire Imaz, UPV/EHU, 2007)

3. *Hurrenez hurren-2*: diskurtso-markatzaileen ezaugarri nagusiak

Orain arte ikusitakoaren arabera, *hurrenez hurren-2*-k baditu bereizgarri semantiko eta sintaktiko batzuk, diskurtso-markatzailetzat hartzera eramaten gaituztenak:

a) elementu aldagaitza da eta ez du betetzen funtzio sintaktikorik perpauseko predikazioaren esparruan; b) hartzaileari modu jakin bateko inferentziak egiten laguntzen dio, hots, enumerazioen hurrenkeran oinarritutako inferentzia-erregela jakin bat ematen dio hartzaileari informazioa prozesatzeko; c) zeregin pragmatiko-diskurtsiboa betetzen duenean, ez du esanahi kontzeptualik, hots, ez du balio, bereziki, komunikatu nahi den errealitatea islatzeko edo ordezteko, baizik eta komunikatu nahi dena behar bezala prozesatzen laguntzeko.¹⁷

Diskurtso-markatzaileen ezaugarri gramatikal gehienak ditu *hurrenez hurren-2* esapideak (Martín Zorraquino, Portolés 1999: 4059-4071):

1. Gramatikalizazioa:¹⁸ Osagai bera modu jakin batez errepikatuz (infra 6.1.) sortutako esapide linguistiko aldagaitza (finkatua edo lexikalizatua) da, ez baitu flexiorik edo konplementaziorik onartzen.

- (8) a. 400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *hurrenez hurren*, narratiban eta poesian.
 b. *400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *hurrena hurrenarekin*, narratiban eta poesian.
 c. *400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *hurrena hurrena*, narratiban eta poesian.
 d. *400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *hurrena hurrenik*, narratiban eta poesian.

2. Posizio sintaktikoa: Juntagailuekin alderatuz gero, *hurrenez hurren-2* esapideak mugikortasun handia du perpausean (ez erabatekoa —(9c)—, nolana ere).

- (9) a. 400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *hurrenez hurren*, narratiban eta poesian.
 b. 400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, narratiban eta poesian, *hurrenez hurren*.
 c. *400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, narratiban eta, *hurrenez hurren*, poesian.

3. Intonazioa: *Hurrenez hurren-1* adberbioak ez bezalako intonazioa du, ohi-koena den koma arteko idazkerak islatzen duenez. Bakartuta agertu ohi da enunziatuan, tarteki gisa, modifikatzaile eta egitura parentetikoekin gertatu ohi denez.

- (10) a. 400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *hurrenez hurren*, narratiban eta poesian.
 b. Idazlanak *hurrenez hurren* jarri dituzte.

¹⁷ Horregatik ezin dira izan diskurtso-markatzaile esanahi kontzeptuala duten kategoriak (izenak, adjektiboak eta aditzak).

¹⁸ Martí Sánchez-ek (2011: 19) dioenez, beste izen batzuk ere eman zaizkio: «Los MD [marcadores discursivos] son el resultado de un proceso de cambio que afecta a su expresión, contenido o/y uso originarios de la unidad. (...) Gramaticalización, lexicalización, pragmaticalización y nuestro pragmatización son términos empleados para calificarlo».

4. Modifikatzaileak eta osagarriak: *Hurrenez hurren-2* esapidea aldagaitza da eta, ohiko adberbioek ez bezala, ez du onartzen modifikatzailearik edo osagarriarik.¹⁹

(11) a. *Urrun* bizi da.

c. *Guztiz urrun* bizi da.

(12) a. 400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *hurrenez hurren*, narratiban eta poesian.

b. *400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *guztiz hurrenez hurren*, narratiban eta poesian.

5. Koordinazioa: Beste diskurtsio-markatzaile batzuk elkarrekin edota juntagai-luekin juntatzen dira (*hala ere, edozein modutan; baina, hala ere...*). Nolanahi ere, *hurrenez hurren-2* esapidea ez da juntatzen beste diskurtsio-markatzaileekin, ezta juntagai-luekin ere. Eta horrek bereizten du *hurrenez hurren-1* adberbiotik.

(13) a. 400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *hurrenez hurren*, narratiban eta poesian.

b. *400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *hots (alegia, hau da...)*, *hurrenez hurren*, narratiban eta poesian.

c. *400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *eta (baina...) hurrenez hurren*, narratiban eta poesian.

(14) a. 400 lan aurkeztu dira, *eta hurrenez hurren* jarri dira lanok.

b. 400 lan aurkeztu dira, *eta hurrenez hurren, hots errenkadan* jarri dira lanok.

6. Funtzio sintaktikoa: *Hurrenez hurren-1* esapideak adizlagun baten funtzio sintaktikoa betetzen du (15) perpausean eta horregatik har daiteke *Nola jarri dira?* galderaren erantzuntzat (fokotzat); *hurrenez hurren-2* esapidea, berriz, ez dago bere perpauseko aditzaren mende eta ezin da hartu inolako galderaren erantzuntzat (16).

(15) a. *Hurrenez hurren* jarri dira lanak.

b. *Nola* jarri dira lanak?

(16) a. 400 eta 280 idazlan aurkeztu dira, *hurrenez hurren*, narratiban eta poesian.

b. ???*Nola* aurkeztu dira idazlanak?

7. Kategoría lexiko eta sintagmatikoak: Askotariko kategoría lexiko eta sintagmatikoak aurkeztea edo lotzea da diskurtsio-markatzaileen ezaugarrietako bat, eta *hurrenez hurren-2* esapidea ere perpaus desberdinetako enumerazioen arteko zein perpaus barruko sintagma biren arteko korrelazioak adierazteko erabiltzen da (ikus 9. atala):

(17) a. «*Sabino Arana eta Jesús Aizpún*», [EA]ren eta UPNren sortzaileak, *hurrenez hurren*,] bata bestea bezain foruzaleak ziren. (EPD, *Gu, nafarrok*, Xabier Zabaltza, Alberdania, 2007, Orr.: 58)

¹⁹ Iordanskaja eta Mel'čuk-en (1995) ustez, prozesatze-esanahia edo esanahi ez-deskriptiboa duten unitateek (adibidez, 'en fin' markatzaileak honako esaldi honetan: *El diagnóstico de los médicos no es bueno*. En fin, *habrá que prepararse para lo peor.*) ez dute onartzen ez ezetzapenik, ez galderarik, ez modifikatzailearik: «(...) "unidades léxicas no descriptivas", no aceptan la negación, la interrogación y la modificación: **No fue* en fin cuando *habrá que prepararse para lo peor*; **Fue* en fin cuando *habrá que preparase para lo peor?*; **Muy / completamente* en fin *habrá que preparase para lo peor*». (Vázquez Veiga 2011).

- b. Athleticcek 5-0 irabazi zion L'Estartit taldeari, baina «*Levantek eta Rayo Vallecanok ere irabazi egin zuten*», eta [*bederatzi eta sei puntura jarraitzen dute, hurrenez hurren*]. (EPD, prentsa)
- c. «*Fusio-tenperatura eta beira-trantsizio-ko tenperatura*» parametro garrantzitsuak dira, polimeroen zerbitzu-aplikazioei dagokienez. [*Hurrenez hurren, hainbat aplikaziotarako goiko eta beheko tenperatura-mugak adierazten dituzte*], bereziki polimero erdikristalinoetarako. (UPV/EHU, *Materia- len zientzia eta ingeniari-tza*, Callister, Jr., William D. et al., UPV/EHU, 2011, 15. kapitulua)

Gure ustez, Martín Zorraquino-k (2010: 104-113) diskurtso-markatzaileei egozten dizkien ezaugarri guztiak ditu *hurrenez hurren-2* esapideak:

- a) Unitate aldagaitzak dira eta lokuzioak direnean aski finkatuta daude.
- b) Enuntziatu bakartuetan agertzen dira, tarteki gisa (modifikatzaile, azalpen eta elementu parentetikoak agertu ohi diren posizioan).
- c) Izaera funtzional eta opakoa (eta, esapideen kasuan, ez-konposizionala) da haien adieraziaren bereizgarria.
- d) Haien adieraziaren izaera funtzionala dela medio, gai dira testuak interpreta-tzen laguntzeko prozesatze-funtzioa ('función procedimental') betetzeko.
- e) Ez dute betetzen funtzio sintaktiko jakin bat beren enuntziatuetan, baina bai funtzio pragmatiko-diskurtsiboa.
- f) Unitatearen jatorrizko adierazleari, adieraziari edo erabilerari eragiten dion al-daketa-prozesu baten emaitza dira ('gramatikalizazioa', 'lexikalizazioa'...).
- g) Kategoria metalinguistikoko baten ordezkari gisa, sail batzuetan banatuta aur-keztu ohi dira gaiari buruzko bibliografian (birformulatzaileak, egituratzaileak, emendiozkoak...). Beraz, elementu bat sail horietako batean modu koherentean sailkatu ahal izatea irizpide bat izan daiteke delako elementua diskurtso-markatzailetzat hartzeko.

Martí Sánchez-en ustez (2011: 19) ezinbestekoak dira d) eta e) ezaugarriak, eta oso garrantzitsuak f) eta g). Gainerako ezaugarri edo propietateak (a, b, c), berriz, bi-garren mailakoak lirake (irizpide horrek —a), b), c) propietateak izateak— bereiz-tzen ditu diskurtso-markatzaile "garbi edo onak" eta ez hain "onak").

Ondorioz, *hurrenez hurren-2* esapideak gorago aipatutako propietate guztiak be-tetzen dituen zergo, uste dut diskurtso-markatzaile garbia dela.

4. *Hurrenez hurren-2* diskurtso-markatzailea: biformulatzailea

Behin *hurrenez hurren-2* esapidea diskurtso-markatzailea dela azaldu ondoren, saia gaitezen orain zehazten zer motatako markatzailea izan daitekeen.

Larringan-ek (1996: 141) 'lerrozko integratze markatzaileen' multzoan sailkatu zuen *hurrenez hurren-2*, honako markatzaile hauekin batera: *lehenbizi, lehenik, bes-talde; -en arabera, -i buruz, -la eta, -i dagokionez, aldetik, ikuspegitik, inguruan, -i begira*. Alegia, beste autore batzuek '(informazioaren) egituratzaile' (Martín Zorra-quino, Portolés 1993, Martí Sánchez 2008) edota '(diskurtsoaren) ordenatzaile' (Fuentes 2010) deritzoten azpisailean sailkatzen du Larringanek *hurrenez hurren*.

Dena dela, nire iritziz, egituratzaileen artean aipatu ohi direnak (*bestalde, alde batetik, lehenik, -i dagokionez...*) ez bezalakoa da *hurrenez hurren-2*: diskurtso-markatzaile egituratzaileek diskurtsoaren antolaketa orokorra gidatzen dute nolabait (izenak berak dioenez, “informazioa egituratzen dute” eta koherentzia ematen diote diskurtsoari); *hurrenez hurren-2* markatzaileak, berriz, zeregin diskurtsiboa betetzen du, baina batez ere mikroegituraren mailan —perpauaren mailan edota segidako bi perpauaren mailan— eta kohesioaren alderdiari dagokionez, eta ez diskurtsoaren antolaketa orokorraren mailan.

Fuentes-ek (2010) birformulatzaile esplikatibotzat dauka *respectivamente* eta honela azaltzen du: “Este adverbio actúa como una variante de un explicativo que aparece tras una enumeración de dos segmentos, introduciendo un dato aclarador o una información añadida, marcando la distribución de los mismos según el orden de emisión”. Izatez lokailu banakaria (‘conector distributivo’) dela dio, baina azalpenak gaineratzeko erabiltzen denez, birformulatzaile esplikatiboen artean (*a saber, esto es, es decir, en otras palabras, dicho de otro modo...*) sailkatzen du.

Eta behin puntu honetara iritsita, birformulazioa eta birformulatzaileak zer diren azaldu beharrean gaude. Hartzaileari edo solaskideari aurreko diskurtso-atala egokiro interpretatzen laguntzeko burutzen den diskurtso-eragiketa bat da birformulazioa eta honetan datza funtsean:

Desde nuestra perspectiva, el proceso de reformulación consiste en volver sobre el contenido de un miembro o de un enunciado anterior o sobre el acto de enunciación, para expresarlo de otra manera equivalente o distinta. Se trata de un procedimiento de reinterpretación discursiva que evidencia la intencionalidad del hablante de guiar al interlocutor para que interprete el mensaje de la manera adecuada. (Garcés 2008: 75)

Birformulazioa, beraz, diskurtsoan lehenago adierazitakoa bestelako hitzez berraztertea edo birformulatzea da. Hitzunak bere diskurtsoaren kontzientzia hartzen du eta, egin duen formulazioa guztiz gogobetegarria iruditu ez zaionez, beste hitz batzuen bidez edo ustez argiagoa den formulazio baten bidez saiatzeko da adierazten hartzaileari adierazi beharrekoa.

Eta zeregin horretarako, besteak beste, birformulatzaileak baliatzen ditu hitzunak. Hona hemen zer atal bereizten diren ohiko birformulazio batean:

- (18) Duela bi urte, 2007ko otsailean, «*Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa “transgenikorik gabeko eremu” izendatu zituen Jaurlaritzak*»; [*alegia, pertsona edo abereentzako elikagai izan zitezkeen landaketa transgenikoen aurka agertu zen*].

(18’)

Birformulakizuna [p]	(...) <i>Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa “transgenikorik gabeko eremu” izendatu zituen Jaurlaritzak</i> ;	
Birformulazioa [q]	Birformulatzailea	<i>alegia</i> .
	Atal birformulatzailea (azalpena)	pertsona edo abereentzako elikagai izan zitezkeen landaketa transgenikoen aurka agertu zen [Jaurlaritzak].

Autore batzuek (Martín Zorraquino, Portolés 1999, Martí Sánchez 2008) lau birformulatu mota nagusi hauek bereizten dituzte:

- a. ‘Explicativos’: *o sea, es decir, a saber, esto es...*
- b. ‘De rectificación’: *mejor dicho, mejor aún, más bien...*
- c. ‘De distanciamiento’: *en cualquier caso, en todo caso, de todos modos...*
- d. ‘Recapitulativos’:²⁰ *en suma, en conclusión, en definitiva, en fin, al fin y al cabo...*

Fuentes-ek (2010), berriz, honako hiru azpisail hauek baino ez ditu bereizten:²¹

- a. ‘Explicación’: *o sea, es decir, a saber, esto es, dicho de otra manera...*
- b. ‘Corrección’: *mejor dicho, antes bien, por mejor decir, bueno 3, digo 1, en fin 2...*
- c. ‘Concreción’: *concretamente, en concreto 1, en particular 1, específicamente, particularmente 4, sin ir más lejos 1...*

Aurreko sailkapenak uztartuz, euskarazko birformulatuak honela sailkatzea proposatzen dut:

BIRFORMULATZAILEAK		
a) Esplikatiiboak		Alegia, hau da, hots, esan nahi baita...
b) Zehaztaileak		Besteak beste, zehazki, zehatz-mehatz...
c) Laburbiltzaileak	c1) Laburbiltzaileak	Laburtuz, laburbilduz...
	c2) Berrazterketa edo berrausnarketa adieraztekoak («de reconsideración»)	Azken batean, azken finean...
d) Urruntzaileak		Edozein modutan (ere), nolnabi (ere), dena dela...
e) Zuzentzaileak		Hobeto esan, bestela esan(da), zehazki(ago) esanda...

1. taula

Euskarazko diskurtso-markatzaile birformulatu sailkapena

Bestalde, aurreko sailkapenean bada halako mailaketa bat birformulazioaren urruntze-mailari dagokionez. Hots, birformulazioan hitzuna gutxiago edo gehiago urruntzen da aurreko formulaziotik, eta alde horretatik, eskala batean gero eta urruntze

²⁰ ‘De generalización’ deitzen die Martí Sánchez-ek (2008).

²¹ Birformulatuak kanpo uzten ditu gainerakoak: kontzesiboan sailean sartzen ditu *en cualquier caso, en todo caso, de todos modos* eta antzekoak; eta aparteko sail batean sartzen ditu ‘recapitulativos’ direlakoak (*en suma, en definitiva, en conclusión...*).

handiagoa adierazten dute 1. taulako azpisailek; alegia, urruntze txikienetik handienera, honela sailkatuko genituzke birformulatzaileak: a) esplikatiboak (*hau da, alegia, hots...*); b) zehaztaileak (*besteak beste, zehazki, zehatz-mehatz...*); c) laburbiltzaileak (*laburtuz, laburbilduz...*; *azken batean, azken finean...*); d) urruntzaileak (*edozein modutan ere, nolanahi ere, dena dela...*); e) zuzentzaileak (*hobeto esan, bestela esan...*). Hots, eskala horretan hurrenez hurren urruntze-maila handiagoa adierazten da aurreko formulazioari buruz, parafrasitik²² zuzenketaraino baiokoz birformulazioan.

Nire ustez, birformulazioari loturik interpreta daiteke nolabait *hurrenez hurren-2* diskurtsu-markatzailearen balio logiko-semantikoa. Izan ere, markatzaile honen bidez aurreko formulazioari —aurreko enumerazioko elementuei— buruzko zehaztapenak edo datuak gaineratzen ditu hiztunak: behegoko (19a) adibidean badugu nolabaiteko birformulazioa (bi puntuen ondoren adierazitakoa), eta, (19a) eta (19b) balioki-deak direnez gero, ondoriozta daiteke (19b)-n ere badagoela nolabaiteko birformulazioa; hots, (19b') taulan ikus daitekeenez, (19b)-n birformulakizuntzat har daiteke lehenengo enumerazioa eta birformulaziotzat bigarren enumerazioa.

- (19) a. (...) 400 eta 280 lan aurkeztu dira: 400 [lan aurkeztu dira], narratiban; eta 280 [lan aurkeztu dira], poesian.
b. (...) 400 eta 280 aurkeztu dira, *hurrenez hurren*, narratiban eta poesian.

(19b')

1. enumerazioa: birformulakizuna [p]	<u>400</u> eta <u>280</u> lan aurkeztu dira, A B
2. enumerazioa: birformulazioa [q]	<i>hurrenez hurren</i> [birformulatzailea], <u>narratiban</u> eta <u>poesian</u> A' B'

Hortik aurrera, dena dela, eztabaidagarria da ea aukerarik zuhurrera ote den *hurrenez hurren-2* esapidea birformulatzaile esplikatibotzat hartzea, Fuentes-ek (2010) *respectivamente* adberbioarekin egiten duenez. Nire iritziz, erlazio logiko-semantikoari erreparatuz gero, zentzuzkoagoa da birformulatzaile zehaztailetzat hartzea, zehaztapenak gaineratzea baita *hurrenez hurren-2* esapidearen zeregina, eta ez azalpen edo esplikazioak ematea. Gainera, birformulazioaren beraren egiturari begiratuz gero, konturatuko gara ez direla guztiz parekoak (18') eta (19b'): ohiko birformulazioetan (18), birformulakizuna (p) ordeztara dator atal birformulatzailea (q); *hurrenez hurren-2* bidezko birformulazioetan (19b'), berriz, ez da ordezten birformulakizuna, baizik eta berreskuratzen dira birformulakizuneko enumerazioko erreferenteak haiei buruzko zehaztapenak gaineratzeko.

²² Birformulatzaileak sailkatzean, beste irizpide orokorrago bat oinarri hartuta, 'parafrastiko/ez-parafrastiko' bereizkuntza (gutxi gorabehera, 'baliokidetza/baliokidetzarik eza') sartzen dute autore batzuek (ikus, besteak beste, Bach 2001, Garcés Gómez 2008): irizpide horren arabera, parafrastikotzat hartuko genituzke, zalantza handirik gabe, esplikatiboak (esplikatibo batzuk, behinik behin); eta beste muturrean, ez-parafrastikotzat hartuko genituzke zuzentzaileak. Dena dela, badirudi bereizkuntza hori ez dela gertatu oso emankor edo operatiboa, eta horregatik nahiago izan dut sailkapenetik kanpo utzi.

5. Literatura-tradizioa

Orotariko Euskal Hiztegiak (OEH) eta Sarasolaren Euskal Hiztegiak *hurrenez hurren* esapidearen lehenengo adiera baizik ez dakarte (*hurrenez hurren-1*: ‘bata bestearen ondotik, errenkadan, ondoz ondo’; gazt. ‘sucesivamente’): OEHko adibideetatik ondoriozta daitekeenez (Zaitegi, Orixe, Ibiñagabeitia, Mitxelena), badirudi xx. mendearen erdialdera hasten dela zabaltzen eta finkatzen adberbio-esapidea. Geroago, xx. mendean (infra 6.2.), ‘bata bestearen ondotik’ balioa duela, lehian sartzen da beste aldaera batzuekin (*hurrenik hurren*, *hurrena hurren*, *hurrengorik hurrengo*), baina gaurko euskararen estandarrean erabat nagusitu da *hurrenez hurren* esapidea adberbio gisa.

Orotariko Euskal Hiztegia (OEH):

HURRENEZ HURREN. Sucesivamente, uno tras otro. «Urrenes-urren (AN-araq), por orden; de uno en uno» Satr *VocP*. * Zure menpeko gurenari agertu ta onek urrenez urren ondozka darraikionari azaldu bezaio. Zait Sof 149. Leo XIIIgarrenak gauza bera agindu zienen prantses katolikueri, ta olaxe Aita Santu guziek, urrenez urren, itz berberekin. Or QA 77. Esamaña bakoitzean itzak urrenez urren ipiñiz. Or Aitork 20. Arrizko aulki leerroak urrenez urren zeuden. Zait Plat 21. Gurasoen gurasoengandik urrenez-urren ikasten zuen bakoitzak bere lanbidea. Ib. 13. Onek jarri zitun bere lira-soiñuz Tebas uriko esiak urrenez urren. Ibiñ Virgil 36. [Eutezko genitiboak] badu, hitz oinarri berriak sortzeko abalmenaz gainera, bere burua hurrenez hurren errepikatzekoa ere. MEIG VI 175.

Euskal Hiztegia:

HURRENEZ HURREN. *adlag.* (1946) Baten ondotik hurrengo doala. *Hitz zatiak soinuka iragan ziren, bigarrena lehenaren ondotik, hirugarrena bigarrenaren atzetik eta horrela hurrenez hurren.* || *Hurrenez hurrengo zenbakiak.*

Goraxeago azaldu dugunez, ez OEHk ez *Euskal Hiztegia*-k ez dute jasotzen *hurrenez hurren* esapideak diskurtso-markatzaile gisa duen balioa eta horrek pentsarazten digu diskurtsoaren mailako balio anaforikoa (gazt. ‘respectivamente’) geroago sortua izan daitekeela; aspaldi ez dela, seguru asko. Izan ere, balio diskurtsiboaren adibide bakarra dakar OEHk:

- (20) Iru atal dituen dantzaketea: zortziko, orripeko ta arin-ariña, 5/8, 3/4 eta 2/4 musika-neurriz, *urrenik urren*. (Erkiag Arran)

xx. Mendeko Euskararen Corpus Estatistikoan²³ ikus daitekeenez, xx. mendearen bigarren zatitik aurrera asko ugaltzen dira *hurrenez hurren-2* diskurtso-markatzailearen agerpenak. Gaur egun, logikoa denez, hiztegi gehienetan jasota dago (esaterako, Elhuyar,²⁴

²³ <http://www.euskaracorpora.net/XXmendea/>

²⁴ Hona Elhuyar hiztegiak dakarren informazioa:

- HURRENEZ HURREN: sucesivamente, ordenadamente, cronológicamente; respectivamente
- *Bigarrena lehenaren ondotik, hirugarrena bigarrenaren atzetik eta horrela hurrenez hurren:* el segundo después del primero, el tercero detrás del segundo y así sucesivamente.
 - *Hurrenez hurrengo zenbakiak:* números en orden cronológico.
 - *Jonek eta Amaiak bi eta hiru anai-arreba dituzte hurrenez hurren:* Jon y Amaia tienen dos y tres hermanos respectivamente.

Egungo Euskararen Hiztegia,²⁵ *Labayru*)²⁶ erabilera diskurtsibo berria ('respectivamente' balioa, alegia).

6. xx. mendearen bigarren zatiko berrikuntza: morfologia, aldaerak eta bilakaera

6.1. Morfologia

Etxez etxe hitz-elkartearen tankerako bikoiztapena dugu *hurrenez hurren*, hitz bera errepikatuz sortua ('amredita arrunta'): lehenengo aldian instrumentalez jantzita eta bigarrenean biluzik (*hurrenEZ hurren*). Halako hitz-elkartek adberbio moduko erai-kuntzak dira eta behin eta berriroko gertaera edo errepikatzea adierazten dute: errepikatze-lan hori banakakoa, 'aldian bat'ekoa izan ohi da (Euskaltzaindia 1993: 48). Haren pareko *etxerik etxe* ereduaren arabera sortuak dira *hurrenik hurren* eta *hurrengorik hurrengo* aldaerak.

6.2. Aldaerak

OEHK hiru aldaera hauek dakartza:

HURRENIK HURREN. *a*) Respectivamente. * *Iru atal dituen dantzaketea: zortziko, orripeko ta arin-ariña, 5/8, 3/4 eta 2/4 musika-neurriz, urrenik urren*. Erkiag Arran 37. *b*) A continuación. * *Zabarrik gehienok, oraindik gordin xamar gaudelako edo, ez gara deus izan [...] Eta hurrenik hurren, 40 urte inguruko jendea datorkigu*. MEIG IX 63.

HURRENA HURREN. Sucesivamente, uno tras otro. * *Egunak hurrena hurren / badu berdin salhatzen* [lainkoaren loria]. Hm 43.

HURRENGORIK HURRENGO. Uno tras otro. * *Eta euren seme ta alabak, eta urren-gorik urrengo, belaunik belaun, ur-ertzean jaio, azi, kozkondu ta bizi izan diran jatorri osoko gizakiak*. Erkiag Arran 85. *Agiñak eta ortzak banan banan eta urrengorik urrengo erauziaz*. Erkiag BatB 26. *Urrengorik urrengo, gizakien ardurarik zoliena, geienbat, orixe da-ta, izan bere*. Ib. 34. *Gizonak eta mutil gazteak, dotoreak oneek bere, urrengorik urrengo, agur txeratsua egiten deuse*. Ib. 139.

Baina gaurko euskara estandarrean ez dirudi diskurtsio-markatzaile gisa *hurrenez hurren* esapideaz beste aldaerarik erabiltzen denik.²⁷ Izan ere, OEHK dakartzan hiru aldaera horietatik bat bera ere ez da ageri gaurko corpusetan balio diskurtsiboarekin.

6.3. Bilakaera: adberbio-erabileratik markatzaile-erabilerara

Hurrenez hurren esapidearen OEHKo adibideak xx. mendearen bigarren zatikoak dira (Zaitegi, Orixe, Ibiñagabertia, Mitxelena) eta 'bata bestearen ondotik' (gazt. 'sucesivamente') adierari dagozkio soilik. Beraz, adberbio-erabileratik ('baten ondotik

²⁵ <http://www.ehu.es/eeh/cgi/bila?z=2529&l=h>

²⁶ <http://zerbitzuak.labayru.org/diccionario/CargaPalabraEU.asp?resul=hurrenez%20hurren>

²⁷ Gure corpusaren arabera (62,6 milioi testu-hitz), *hurrenez hurren* esapidearen agerpen kopurua aldean (3565 agerpen) hutsa edo hutsaren hurrengo da gainerako aldaeren maiztasuna: *hurrena hurren* (agerpen bat), *hurrengorik hurrengo* (agerpen bat), *hurrenik hurren* (behin ere ez).

hurrengo doala’, ‘sucesivamente’) eratorria dirudi markatzaile-erabilerak (gazt. ‘respectivamente’).

Ondorengo adibideetan ikus daiteke nolako bilakaera gertatu den diskurtso-baliabide anaforiko bat sortzeraino. Lehenengo adibideetan (21a-21d) diskurtsoan ez dago erlazio anaforikorik eta, besterik gabe, gertaera batzuk bata bestearen ondotik datozela aditzera ematen da (hots, hurrenkera soila).

- (21) a. Giltzaren gainean eztabaidan sartzeko tenorea ez zela pentsaturik, Isasiren ganbarara jo nuen, bidean Domingo ikusiko nuenentz ez nuenentz ikusiko, harekin ere dudatan. Ez nuen ikusi, egia, eta hala hobeto, *zereginetari banan-banan eta hurrenez hurren ekitea* hobe zelako denean aldi berean saiatzea baino. Eta zereginetan lehena, behinena, Pero iritsiko zen unerako prest egotea zen. Ze, nik nire artean desio nuen moduan, eta Joanikok iragarritakoaren kontra, itzuli egin baitzen artilleroen buru Pero. (EPD, *Sukar ustelaren urtea*, Edorta Jimenez, Txalaparta, 2004, Orr.: 333)
- b. Egizu kontu, Franco murgiltze populistaren erdian, eta autoak aitzina egin ahala populuak, Hollywoodeko estrak balira bezain itzulerdi sinkronizatuan, «Orain!», bizkarra erakusten diotela ongi-etorri moduan...! Eta ondotik non ikusten dugun, goranzko panoramika batez, *etxeetako leiho guztiak itxi egiten direla hurrenez hurren*, harik eta kamera filmatzen ari den leihoko pertsianak ere, ukoz, tanpez, amorruez, bizkarra ematen dion arte, irudia bera beltzean urtzeko...! Halakoak amesten ditu oraindik ere don Serapiok gure herri xehearendako. (EPD, *Sua nahi, Mr. Churchill?*, Koldo Izagirre, Susa, 2005, Orr.: 270)
- c. Fraktalitatea espiralaren barnetik kanporantz hazten da (MCFLC bilduma, *Sergio Parraren argazkia*). Tximista batek (18.2 irudia) eta azalorre batek (18.3) badute zerbait erkidea. Forma autoantzekoak dira. Bi irudiek dituzte parte batzuk egoki handiturik osotasunaren antzekoak direnak. Eta gauza bera gertatzen da parteen parteekin, beren parteekiko... *Eta hala hurrenez hurren zenbait bider*. (ZIO, *Formen matxinada*, Jorge Wagensberg / Juan Garzia, UPV/EHU-ZIO Bilduma, 2007, Orr.: 332)
- d. RENAIX-ERA GERTURATZEN ZELA, Flandrian, gose-egarria sortu zitzaion Ulenspiegel, baina ez zuen kexatu gura, eta jendea barre eragiten saiatzen zen, ogia eman ziezaioten. Baina itzel txarto egiten zuen barre, eta jendeak aurrera egiten zuen ezer eman barik. Hotza egiten zuen: *hurrenez hurren elurra, eurria, izotza egiten zuen* alderraiaren bizkarrean. (EPD, *Ulenspiegelen elezaharra*, Charles De Coster / Koldo Izagirre, Elkar/Alberdania, 2007, Orr.: 175)

(22a) adibideak, nolabait, erabilera berrirako trantsizio naturala markatzen du. Alde batetik, hurrenkera adierazten du (‘(iraultza bi zekartzan) bata bestearen ondotik’); beste alde batetik, pentsa daiteke badagoela nolabaiteko lotura anaforikoa: badago ‘aurrekari’ zehaztugabe bat (*iraultza bi*) eta birformulazioan aurrekari zehaztugabe horren erreferentzia zehatzak ematen dira (*erlatibitate berezia / erlatibitate orokorra*). Azken adibideetan (22b-22c) aurrekari zehatz batzuk ditugu eta *hurrenez hurren-2* birformulazioaren bidez aurrekari horietako bakoitzaren erreferentzia zehazten da birformulaziozko eta birformulaziozko sekuentzien hurrenkerari jarraituz.

- (22) a. Zentzu zabal batean, funtsezko iraultza bi zertu ziren, aski desberdinak, hogeigarren mendeko fisikan. Lehenbizikoa, erlatibitatea, espazioaren eta denboraren izaeraz arduratzen zena, eta bigarrena, berriz, kuantu-teoria, materiaren izaeraz arduratzen zena. Esan liteke, ordea, erlatibitatearen teoriak berak «*iraultza bi zekartzala berekin*», [*hurrenez hurren* «erlatibitate berezia» eta «erlatibitate orokorra» deritzenak]. (ZIO, Eder behar du, Graham Farmelo / Fernando Morillo, UPV/EHU, 2009, Orr.: 330)
- b. «*Fernando Lamikizek eta Miguel Fuentesek*,» [*hurrenez hurren Athletic eta Realeko presidentetek*,] istilurik ez dutela nahi adierazi zuten atzo, baina bakoitzak bereari eutsi zion. (EPD, prentsa)
- c. Toponimiaz hitz pare bat egin nahi nuke, Nafarroakoaz bereziki. Abertzaletasunak, sortu zenez geroz, kezka handia erakutsi zuen toki-izenak «berreskuratze»-ko. Baten bat harrituko bada ere, «*erdarazko Estella, Olite eta Villava izenen euskarazko ordain jatorrak*» [*Estella, Olite eta Billaba edo Billeba dira, hurrenez hurren*.] (EPD, *Gu, nafarrok*, Xabier Zabaltza, Alberdania, 2007, Orr.: 70)

Tradizio idatziko datuen azterketatik ondoriozta daitekeenez, xx. mendearen bigarren zatian bilakaera-prozesu bat gertatu da *hurrenez hurren* esapidearen semantikan, esanahi kontzeptualetik prozesatze-esanahira lerratuz.²⁸ Nolabaiteko gramatikalizazioa gertatu da, adberbio-esapidea prozesatze-eginkizun jakin baterako espezializatzeraino. Hona hemen Martín Zorraquino eta Portolés-en hitz argigarriak (1999: 4060):

Otro problema en la aplicación del criterio de invariabilidad de los marcadores se presenta con su distinto grado de gramaticalización. Los marcadores del discurso proceden de la evolución de una serie de sintagmas que, de una parte, van perdiendo sus posibilidades de flexión y combinación, y, de otra, van abandonando su significado conceptual y se especializan en otro de procesamiento.

Ondorioz, itxura guztien arabera, orain dela hamarkada batzuk sortua da *hurrenez hurren-2* diskurtso-markatzailea. Uste izateko da, gainera, azken hamarkadetako itzul-pengintzak eta auzo- eta kultura-hizkuntzetako nazioarteko prosa estandarrera hurbiltzeko ahaleginak ere zerikusia izango zutela baliabide diskurtsibo berriaren sorreran.

7. Posizioa

Enumerazio baten —birformulakizunaren— ondoren agertzen da ia-ia beti *hurrenez hurren-2* birformulatzaila: atal birformulatzailaren ezkerrean (23a-23b) zein eskuinean (23c-23d).

- (23) a. «*Amaia Piedra eta Cristina Petite*» izango dira, [*hurrenez hurren, proba motzeko eta luzeko korrikalari nagusiak*]. (EPD-prentsa)

²⁸ Nolanahi ere, Martí Sánchez-ek (2011: 17) dioenez: «La condición de signos procedimentales, derivada del proceso de cambio que las afecta y convierte las categorías pragmatogramaticales en herramientas fundamentales en la interpretación de los enunciados (ver, *infra*, § 3.1.2). No obstante, por su carácter parcialmente sobreentendido y convencional, en lo pragmatogramatical no se ha perdido por completo el contenido conceptual, o, al menos, originario.»

- b. Beren xede-geneen jarduna modulatzuz egiten dute lan homeogeneek; xede-geneok determinatzen dute hazkuntza-eragileen eta haien hartzaileen ekoizpena, eta, beren adierazpenez, zelulen ugalketa eta eragin-trukea arautzen. Elementu genetikozko hierarkia batek gobernatzen du, bada, euliaren garapena. Hierarkia horretatik, gradu jakin batzuen ordezkari dira «*homeogeneak eta haien xede-geneak*»: [Antonio García-Bellidok, *hurrenez hurren, gene «hautesle» eta gene «gauzatzaile» esaten diena*.] (ZIO, *Sagua, eulia eta gizakia*, François Jacob / Juan Garzia, UPV/EHU, 2004, Orr.: 63)
- c. Haren *The Organism I* 939ko liburu aipagarrian aurki daiteke azalpen hori (I 0. atalean, bereziki). Gerraostean, Georges Canguilhem eta Michel Foucault pentsalari razionalistek aztertu dituzte bereziki osasuna eta eritasuna. «*The normal and the Pathological eta Illness and Psychology dira liburu nagusiak*;» [*Canguilhemena eta Foucaultena, hurrenez hurren.*] (ZIO, *Antropologo bat Marten*, Oliver Sacks / Xabier Olarra, UPV/EHU, 2003, Orr.: 288)
- d. Realarekin batera mailaz igotzea lortu duten bi taldeek, «*Herculesek eta Levantek*» [8.000 eta 4.000 bazkide dituzte, *hurrenez hurren*]. (EPD-prentsa)

Honako adibide honetan perpausaren hasieran agertzen da *hurrenez hurren* eta geroago erreferentea (*sabaikoak* “sabaiko fluoreszenteak”); baina horrelakoetan ez dago korrelaziorik edo erlazio anaforikorik, adberbio hutsa baizik (‘bata bestearen ondotik, errenkadan, ondoz ondo’).

- (24) Haatik, bazirudien euria ez zela inoiz lurrera iristen, haizeak zeramala airez aire zirimolan. Begitandu zituen guardak bizikletan enbatak putzura eramaten, nasatik behera jausten bata bestearen ondotik. Atelier elektrikoaren atarira heldu ziren. -Sukaldeko fluoreszentea erre zitzaiguan atzo guri. -Etor hadi nirekin. *Hurrenez hurren* piztu ziren *sabaikoak*, bristada egin zuten harilkatzen ari ziren motorren kobrean. - Zenbatekoa daukazue, berrehun eta hogeikoa edo ehun eta hogeita bostekoa? - Ehun eta hogeita bostekoa. Pintura grisean «Biltegia» zuriz eta eskuz idatzia zeukan atea zabaldu zuen. - Hor, ezkerrean, kartoi urdinetan dauden horiek. (EPD, *Sua nahi, Mr. Churchill?*, Koldo Izagirre, Susa, 2005, Orr.: 229)

Inoiz edo behin, bereziki birformulakizuna erlatibozko perpaus batean txertatuta badago, gerta daiteke markatzailea (*hurrenez hurren-2*) perpausaren hasieran agertzea.

- (25) a. (...) Administrazioak, erakundeetan ordezkariak duten enpresari-elkarteek eta indarrean dagoen legediaren arabera ordezkari gehien dituzten sindikatuek Justizia, Lan eta Gizarte Segurantzaren Sailari atxikitako organo bat osatuko dute: [*hurrenez hurren enpleguari eta prestakuntzari*] dagozkien «3211 eta 3231 programak» ezartzeko moduaren gaineko kontrola eta jarraipena egiteko. (Zuzen_LT, *Euskal Autonomia Erkidegoko 2009. urteko Aurrekontu Orokorrak onartzen dituen Legea*. (Eusko Legebiltzarra, 2009)
- b. Beraz, BERREGIN prozedura 1. egunkari-erregistroan hasiko da, eta eguneratzeak berregiteari ekingo dio. [*Hurrenez hurren, C, B, A eta C orrialdeen eguneratzeak*] dagozkien «1, 2, 6, 7 ESZak», hurrenez hurren, ez dira orrialde horien ESZak baino txikiagoak (orrialde zikinen taulan ikus dai-

tekeenez). (UPV/EHU, *Datu-base sistemak*, Ramez Elmasri et al., UPV/EHU, 2009, 19. kapitulu)

Dena dela, esan bezala, ia erregela da markatzailea enumerazio baten ondoren kokatzea (26a-26b) —beharbada modu horretan hartzaileak informazioa errazago prozesatzen duelako— eta ez bi enumerazio biltzen dituen perpaus baten hasieran (27).

- (26) a. Amaia eta Cristina izango dira, hurrenez hurren, proba motzeko eta luzeko korrikalari nagusiak.
 b. Amaia eta Cristina izango dira, proba motzeko eta luzeko korrikalari nagusiak, hurrenez hurren.
- (27) ?Hurrenez hurren, Amaia eta Cristina izango dira proba motzeko eta luzeko korrikalari nagusiak.

8. Puntuazioa

Birformulatzaille-eginkizuna duenean, etenaldi artean agertu ohi da ia beti: koma artean, atal birformulatzaillearen ezkerrean jartzen denean (28a); eta birformulazioaren amaieran doanean (28b), ezkerrean koma duela agertu ohi da.

- (28) a. (...) Egia esan, elefante guztiak ez dira berdinak belarrien handitasunari dagokionez. *Loxodonta africana*-k bai, oso handiak ditu belarriak, 183 cm eta 114 cm baitira, hurrenez hurren, *haien luzera eta zabalera*. [ZIO, *Animalien aferak*, J.I. Pérez Iglesias / M.B. Urrutia (UPV/EHU, 2011) Orr.: 43]
 b. Athleticek 5-0 irabazi zion L'Estartit taldeari, baina *Levantek eta Rayo Vallecanok ere irabazi egin zuten*, eta *bederatzi eta sei puntura jarraitzen dute*, hurrenez hurren. [EPD, prentsa]

Hala ere, atal birformulatzaillearen ezkerrean doanean, zenbaitetan eskuineko komarik gabe agertzen da, nahasbideak saihesteko eta birformulazioaren norabidea agerian uzteko: alegia, birformulazioa eskuinaldera hedatzen dela adierazteko (29).

- (29) Horra bistaritzen hasia odolkidetasuna eta kokapena zenbakitan emateko oinarri bat. Uhartediaren eskualde batean, esate baterako, «*burdina, kobalto eta nikela (26., 27. eta 28. elementuak)*», [hurrenez hurren pisu atomiko hauek dituztenak: 55,85, 58,93 eta 58,69] triadatzat identifikatu zituen, eta Istmoaren eremu bat agertu zen. [ZIO, *Erreinu periodikoa*, Peter William Atkins / Juan Garzia (UPV/EHU, 2011) Orr.: 98]

9. Sintaxia

Gehienetan, perpaus bereko sintagmetako elementuen artean ezartzen da korrelazioa (nolabaiteko erlazio anaforikoa): subjektu edo objektu aposatuen artean (30a, 30b, 30c); subjektuaren eta predikatuaren artean (30d)... Aposizioan agertzen da maiz, eta zenbaitetan izaera parentetikoa du (30e). Baina batzuetan, perpaus juntatueta (30f) edo alboratueta (30g-30i) sintagmetako elementuen artean ezartzen da korrelazioa.

- (30) a. «*Sabino Arana eta Jesús Aizpún*», [EA]ren eta UPNren sortzaileak, hurrenez hurren], bata bestea bezain foruzaleak ziren. (EPD, *Gu, nafarrok*, Xabier Zabaltza (Alberdania, 2007) Orr.: 58)

- b. «*Fernando Lamikizek eta Miguel Fuentesek*,» [*hurrenez hurren Athletic eta Realeko presidentetek*,] istilurik ez dutela nahi adierazi zuten atzo, baina bakoitzak bereari eutsi zion. (EPD, prentsa)
- c. (...) «*Soinua, ikusmena eta ukimena hiru sentsu dira*,» [*hurrenez hurren presio-uhinak, uhin elektromagnetikoak eta bibrazioak hautemateko gai direnak*.] [ZIO, *Formen matxinada*, Jorge Wagensberg / Juan Garzia (UPV/EHU-ZIO Bilduma, 2007) Orr.: 313]
- d. (...) Egia esan, elefante guztiak ez dira berdinak belarrien handitasunari dagokionez. *Loxodonta africana*-k bai, oso handiak ditu belarriak, «*183 cm eta 114 cm baitira*,» [*hurrenez hurren, haien luzera eta zabalera*]. (ZIO, *Animalien aferak*, J.I. Pérez Iglesias / M.B. Urrutia (UPV/EHU, 2011) Orr.: 43)
- e. (...) Muskuluko oxigenoaren kopuru txiki bat baino ez da konbinatzen hemoglobinarekin, globulu gorriek beren kolore gorria ematen dien gaiarekin; «*mioglobinarekin eta zitokromoarekin konbinatzen da gehiena*» [(*hemoglobinarean antzeko substantzia bat eta kolorezko beste material bat, hurrenez hurren*).] (ZIO, *Giza gorputza lanean*, John Lenihan / Irene Aldasoro (UPV/EHU, 2006) Orr.: 54)
- f. Athleticek 5-0 irabazi zion L'Estartit taldeari, baina «*Levantek eta Rayo Vallecanok ere irabazi egin zuten*,» eta [*bederatzi eta sei puntura jarraitzen dute, hurrenez hurren*.] (EPD, prentsa)
- g. «*Adanen mitoan eta Faustorenean*,» ezaguerak ez dezake eraman gaizkira baino; [*sugea eta deabrua dira, hurrenez hurren, baren ikur*.] (ZIO, *Sagua, eulia eta gizakia*, François Jacob / Juan Garzia (UPV/EHU, 2004) Orr.: 138)
- h. (...) «*Fusio-tenperatura eta beira-trantsizioko tenperatura*» parametro garrantzitsuak dira, polimeroen zerbitzu-aplikazioei dagokienez. [*Hurrenez hurren, hainbat aplikaziotarako goiko eta beheko tenperatura-mugak adierazten dituzte*, bereziki polimero erdikristalinoetarako. (UPV/EHU, *Materialen zientzia eta ingeniari-tza*, Callister, Jr., William D. et al., UPV/EHU, 2011, 15. kapitulua)
- i. (...) «*Batch erako bost eginkizun, Atik Era izendatuta*,» ia aldi berean iristen dira konputagailura. [*Hurrenez hurren, 15, 9, 3, 6 eta 12 minutuko exekuzio-denborak dituztela*] estimatzen da. (UPV/EHU, *Sistema eragileak*, Stallings, William, UPV/EHU, 2008, 9. kapitulua)

Beste diskurtso-markatzaile batzuekin gertatu ohi denez, posizioaren aldetik badu leku desberdinetan agertzeko nolabaiteko askatasuna, baina mugikortasuna ez da erabatekoa: aurreko adibideetan ikusi denez, bigarren enumerazioari dagokion sintagmaren ezkerrean zein eskuinean agertu ohi da; baina ezin da agertu enumerazioari dagokion sintagmako elementuen artean (ikus Real Academia Española (RAE), Asociación de Academias de la Lengua Española 2010: 2358).

- (31) a. «*Sabino Arana eta Jesús Aizpún*,» [EA]ren eta UPNren sortzaileak, [*hurrenez hurren*], bata bestea bezain foruzaleak ziren. (EPD, *Gu, nafarrok*, Xabier Zabaltza, Alberdania, 2007, Orr.: 58)
- b. «*Sabino Arana eta Jesús Aizpún*,» [*hurrenez hurren*, EA]ren eta UPNren sortzaileak], bata bestea bezain foruzaleak ziren.

- c. *«*Sabino Arana eta Jesús Aizpún*», [EA]ren eta, hurrenez hurren, UPNren sortzaileak], bata bestea bezain foruzaleak ziren.

Birformulazio kateatuak ere gertatzen dira noizean behin: alegia, sekuentzia jakin bateko elementuei buruzko zehaztapenak segidako perpaus edo birformulazioen bi-dez ematen dira:

- (32) Dentsitatea bezala, bolumen espezifikoaren propietate intentsiboa da, eta puntu batetik beste batera alda daiteke. «*Dentsitatearen eta bolumen espezifikoaren SI unitateak*» [*kg/m³ eta m³/kg dira, hurrenez hurren*]. Hala ere, [*maiz g/cm³ eta cm³/g gisa ere adierazten dira, hurrenez hurren*.] Dentsitatearentzat eta bolumen espezifikoarentzat testu honetan erabiliko ditugun unitate ingelesak lb/ft³ eta ft³/lb dira, hurrenez hurren. (UPV/EHU, *Ingeniaritza-termodinamikaren oinarriak*, Moran, Michael J. et al., UPV/EHU, 2007, 1. kapitulua)

Zenbaitetan, bereziki *hurrenez hurren-2* markatzaileak birformulazio aposatua sartzen duenean, birformulakizunak eta birformulazioak kasu-marka eta numero bera izan ohi dute (30a, 30b) baina, berez, ez dute zertan komuntadura sintaktikoa gorde: aski da elkarrekin identifika daitezkeen elementuak izatea: (30g, 30h).

Diskurtso-markatzailea denean ez da agertzen juntagailuekin batera (bai, ordea, adberbio-erabileran: *eta hala hurrenez hurren, eta horrela hurrenez hurren...*).

10. Maiztasuna, hizkuntza-moldea (idatzia/ahozkoa), erregistroa eta testu mota

Taula honetan bildu ditugu gure corpusak eman dizkigun maiztasun-datuak:

Hurrenez hurren

(Kopuru hauetan esapidearen bi balioak —*hurrenez hurren-1/2*— sartuta daude)

	Agerpenak	Maiztasuna (%)
A2. UPV/EHUko eskuliburu itzuliak	1266	23,01
A3a. Zuzenbidea / lege-testuak	452	11,02
B2. ZT Corpusa	632	9,57
A1. ZIO corpusa	56	5,60
B1b. EPD prentsa	502	4,78
A3b. Zuzenbidea / akademikoak	98	3,92
A4. Pentsamenduaren Klasikoak	416	3,88
B1a. EPD liburuak	127	1,24
C2. Goenkale corpusa	16	0,14
C1. ETBko dokumentalak	0	0,00
Guztira	3565	5,69
	Agerpenak	Maiztasuna (%)
Jatorrizkoak	1239	3.47
Itzulpenak	2326	8.64

Gure datuen arabera, hizkuntza idatzian erabiltzen da batik bat *hurrenez hurren-2* birformulazalea. Izan ere, ahozko hizkuntzara hurbiltzen diren corpusetan (ETBko dokumentalak: % 0,00; Goenkale: % 0,14) hutsa edo hutsaren hurrengo da esapide honen maiztasuna.²⁹ Ohartarazi beharra dago esapidearen bi balioak (*hurrenez hurren-1*, *hurrenez hurren-2*) sartuta daudela goiko taulako maiztasun-datueta. Hala ere, gainerako corpusetako emaitzekin alderatuz, guztiz adierazgarriak dira ‘Goenkale’ eta ‘ETBko dokumentalak’ corpusetako maiztasun ezin urriagoak. Bestalde, badirudi egungo ahozko euskara biltzen duen “Ahotsak” corpuseko³⁰ datuek ere hipotesi bera berresten dutela: transkribatutako testuetan ez dut aurkitu *hurrenez hurren* esapidearen arrastorik.

Planifikatutako diskurtsuan erabiltzen da *hurrenez hurren-2* birformulazalea eta, batez ere, hizkuntza idatzian eta irakurtzekoak diren testuetan. Erregistroari dagokionez, beraz, nekez erabiltzen da lagunarteko hizkeran, erregistro hori planifikatu gabea baita.

Testu motari bagazozkio, datuak ez dira inola ere erabakigarriak, baina joera hauek ikusten ditugu: hizkuntza akademikoan erabiltzen da gehien *hurrenez hurren* esapidea³¹ (UPV/EHUko ikasliburu itzuliak: % 23; Zuzenbideko lege-testu itzuliak: % 11; Zientzia eta Teknologiaren Corpusa: % 10 inguru); dezente gutxiago erabiltzen da bestelako azalpenezko testuetan (ZIO: % 5,6; Pentsamenduaren Klasikoak: % 3,88) eta prentsa idatzian (EPD-prentsa: % 4,78); eta nekez agertzen da ahozko testuetan.

Beste birformulazale batzuekin gertatzen den moduan, badirudi itzulpenak eragina izan duela birformulazale honen erabileran eta zabalkundeetan, batez bestekoa-aren (% 5,69) gainetik baitabil *hurrenez hurren*-en maiztasuna (% 8,64) testu itzulietan.

11. Balio diskurtsiboa

Enumerazio bateko elementu bakoitzari buruzko zehaztapenak gaineratzeko erabiltzen du testugileak *hurrenez hurren* markatzailea: segidako enumerazioetako elementuen arteko korrelazioak argi geratzea nahi du hitzunik.

Informazioaren ikuspegitik funtsezko baliabide kohesiboa da, sekuentzia desberdinetako elementuen arteko korreferentzia erabakitzen duelako eta datuen kate argiak osatzen dituelako.

- (33) Dentsitatea bezala, bolumen espezifikoaren propietate intentsiboa da, eta puntu batetik beste batera alda daiteke. «*Dentsitatearen eta bolumen espezifikoaren SI unitateak*» [kg/m³ eta m³/kg dira, *hurrenez hurren*]. [Hala ere, maiz g/cm³ eta cm³/g gisa ere adierazten dira, *hurrenez hurren*]. «*Dentsitatearentzat eta bolu-*

²⁹ Goenkale corpuseko agerpen apurrak, adibidez, adberbio-erabilerari dagozkio ('bata bestearen ondotik') eta gidoilariaren deskripzio-oharretan baino ez dira agertzen. ETBko dokumentaletan ere, entzunak izateko sortuak baitira, ez da behin ere agertzen *hurrenez hurren* esapidea.

³⁰ <http://www.ahotsak.com/>

³¹ Gorago azaldu dudanez, *hurrenez hurren* esapideari dagozkio maiztasun-datuak eta ez soilik birformulazaleari. Dena dela, corpusetako adibide edo agerpen gehienak *hurrenez hurren-2* markatzaileari dagozkio.

*men espezifikoaerentzat testu honetan erabiliko ditugun unitate ingelesak» [lb/ft³ eta ft³/lb dira, hurrenez hurren.] (UPV/EHU, *Ingeniaritza-termodinamikaren oinarriak*, Moran, Michael J. et al., UPV/EHU, 2007, 1. kapitulua)*

12. Ondorio batzuk

Lehenengo ataletan erakutsi denez, bi adiera desberdin ezkututzen dira forma beraren azpian: alde batetik, *hurrenez hurren-1* adberbio-esapidea dugu; beste alde batetik, *hurrenez hurren-2* diskurtso-markatzailea dugu, diskurtsoko segidako enumerazioetako elementuen arteko korrelazioa adierazten duena.

Ikusi dugunez, diskurtso-markatzaileen ezaugarri semantiko eta sintaktiko nagusiak ditu *hurrenez hurren-2* esapideak. Eta, zehazkiago, bigarren esapide hori nolabaiteko birformulazioa adierazteko partikula lagungarria dela erakutsi dut: alegia, birformulatzailetzat —birformulatzaile zehaztailetzat— hartzea proposatu dut.

Itxura guztien arabera, adberbio-esapideak berak ere nahiko tradizio laburra du (xx. mendearen erdialdekoak dira ‘sucesivamente’ adieraren lehenengo agerraldiak) eta, frogatu uste dudanez, xx. mendearen bigarren zatian gertatutako berrikuntza bat da *hurrenez hurren-2* diskurtso-markatzailearen sorrera. Bilakaera “natural” baten ondorioz sortua da diskurtso-markatzailea: adberbio-esapidea prozesamendu-esanahi jakin bat bideratzeko (gazt. ‘respectivamente’) espezializatu izanaren ondorioz. Izan ere, oso tarte laburra dago adberbioaren esanahi kontzeptualetik (‘bata bestearen ondotik’) prozesamendu-esanahira (segidako enumerazioen hurrenkeran oinarritutako korrelazioa). Bestalde, egungo euskara estandarrean *hurrenez hurren* aldaera nagusitu da erabat markatzaile gisa, beste formen gainetik (*hurrenik hurren*, *hurrengorik hurrengo*, *hurrena hurren*).

Enumerazio baten ondotik agertzen da ia beti: bigarren enumerazio baten atarian normalean eta batzuetan haren amaieran. Etenaldien artean agertu ohi da idazkeran: gehienetan, koma artean.

Sintaxiari dagokionez, gehienetan perpaus bereko sintagmetako elementuen artean ezartzen da korrelazioa (nolabaiteko erlazio anaforikoa); baina batzuetan, baita perpaus juntatuetakoa edo alboratuetakoa sintagmetako elementuen artean ere.

Gure datuen arabera, planifikatutako diskurtsoan erabiltzen da *hurrenez hurren-2* birformulatzailea eta, batez ere, hizkuntza idatzian eta irakurtzekoak diren testuetan. Erregistroari dagokionez, beraz, nekez erabiltzen da lagunarteko hizkeran, erregistro hori planifikatu gabea baita.

Enuntziazioaren aldetik, batez ere hiztunak datuak argi uzteko duen borondataren erakusgarri da. Eta informazioaren alderdiari bagagozkio, funtsezko baliabide kohesiboa da, sekuentzia desberdinetako elementuen arteko korreferentzia erabakitzen duelako eta datu-kateak eta informazio-sareak egokiro antolatzeke balio delako.

Aipamen bibliografikoak

Bach, C., 2001, *Els Connectors Reformulatius Catalanas: Anàlisi i Proposta d'Aplicació Lexicogràfica*, IULA/Pompeu Fabra, Barcelona, internet: <http://www.tdx.cat/handle/10803/7487>

- Briz, A. (koord.), *Diccionario de partículas discursivas en español* (DPDE), internet: <http://textodigital.com/P/DDPD/>
- Euskaltzaindia, 1990, *Euskal Gramatika Lehen Urratsak-III (lokailuak)*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , 1993, *Hitz elkartuen osaera eta idazkera*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Fuentes, C., 2010, *Diccionario de conectores y operadores del español*, Arco Libros, Madril.
- Garcés Gómez, M.P., 2008, *La organización del discurso: marcadores de ordenación y de reformulación*, Lingüística Iberoamericana, Madril.
- Iordanskaja, L., Mel'čuk, I., 1995, "Traitement lexicographique de deux connecteurs textuels du français contemporain. *En fait vs en réalité*", in H. Bat-Zeev Shyldkrot y L. Kupferman (arg.), *Tendances Récentes en Linguistique Française et Générale*, John Benjamins, Amsterdam, 211-236.
- Larringan, L. M., 1996, *Testu-antolatzaileak bi testu motatan: testu informatiboa eta argudiapenezkoa*, doktorego-tesia, Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Loureda, Ó. y Acín, E. (koord.), 2010, *Los estudios sobre marcadores del discurso en español, hoy*, Arco/ Libros, Madril.
- Martí Sánchez, M., 2008, *Los marcadores en español L/E: conectores discursivos y operadores pragmáticos*, Arco/Libros, Madril.
- , 2011, «Los conectores discursivos (entre los otros marcadores discursivos y los otros conectores)», in Ana M.ª Cestero Mancera, Manuel Martí Sánchez (koord.): *I Jornadas de lengua y comunicación: marcadores discursivos* (<http://www.linred.es/numero9.html>), Anexo monográfico, Universidad de A Coruña, http://www.linred.es/numero9_articulo_8.html
- Martín Zorraquino, M.ª A., 2010, «Los marcadores del discurso y su morfología», in Ó. Loureda y E. Acín (koord.), *Los estudios sobre marcadores del discurso en español, hoy*, Arco/ Libros, Madril, 93-181.
- y Portolés, J., 1999, «Los marcadores del discurso», in I. Bosque y V. Demonte (arg.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, Espasa: Madrid, Vol. III, 4051-4213.
- Real Academia Española (RAE), Asociación de Academias de la Lengua Española, 2010, *Nueva gramática de la lengua española, Sintaxis II*, Espasa Libros, Madril.
- Santos Río, L., 2003, *Diccionario de partículas*, Luso Española de Ediciones, Salamanca.
- Vázquez Veiga, N., 2011, «El tratamiento lexicográfico de los marcadores del discurso», in *Linred, Lingüística en la red*, Ana M.ª Cestero Mancera, Manuel Martí Sánchez (koord.), *I Jornadas de lengua y comunicación: marcadores discursivos* (<http://www.linred.es/numero9.html>), Universidad de A Coruña, http://www.linred.es/numero9_monografico1.html

Aipaturiko hiztegiak

- Elhuyar, *Elhuyar hiztegia*, internet: http://www1.euskadi.net/hizt_el/indice_e.htm
- Labayru, *Labayru hiztegia*, internet: http://zerbitzuak.labayru.org/diccionario/hiztegia_sarrera.asp
- Michelena, L., 1987-2005, *Diccionario general vasco-Orotariko euskal hiztegia*, Euskaltzaindia, Bilbo, internet: <http://www.euskaltzaindia.net/oeh>
- Sarasola, I., 2005, *Zehazki. Gaztelania-euskara hiztegia*, Alberdania: Donostia, internet: <http://ehu.es/ehg/zehazki/>

- , 2007, *Euskal hiztegia*, Elkar: Donostia, internet: <http://www.euskara.euskadi.net/r59-15172x/eu/sarasola/sarasola.apl>
- , 2012, *Egungo euskararen hiztegia*, internet: <http://www.ehu.es/eeh/>

Aipaturiko corpusak

- Ahotsak, internet: <http://www.ahotsak.com/>
- Ereduzko Prosa Dinamikoa (EPD): <http://ehu.es/ehg/epd/>
- Goenkale, internet: <http://ehu.es/ehg/goenkale/>
- Pentsamenduaren Klasikoak, internet: <http://ehu.es/ehg/pkc/>
- Zientzia eta Teknologiaren Corpusa: <http://www.ztcorpusa.net/cgi-bin/kontsulta.py>
- ZIO corpusa, internet: <http://www.ehu.es/ehg/zio/>
- xx. Mendeko Euskararen Corpus Estatistikoa, internet: <http://www.euskaracorpora.net/XXmendea/>